

DIMENSIUNEA TRINITARĂ A COMUNIUNII ECLEZIALE ÎN GÂNDIREA LUI JEAN- MARIE ROGER TILLARD

THE TRINITARIAN DIMENSION OF
ECCLESIAL COMMUNION IN
JEAN-MARIE ROGER TILLARD'S THEOLOGY

Pr. drd. Alin Câmpean

Abstract

This study examines the Trinitarian foundation of ecclesial communion in Jean-Marie Roger Tillard's eucharistic ecclesiology. Drawing from patristic sources and biblical texts, Tillard understands the Church as a „sacrament of Trinitarian communion in salvation history,” where the divine perichoresis becomes the model for ecclesial relationships. The analysis explores three key aspects of Tillard's Trinitarian vision: unity-in-diversity, relational reciprocity, and kenotic service. Particular attention is given to how this Trinitarian paradigm reshapes the relationship between local and universal Church through his concept of „mutual inclusion.” The study further investigates the Eucharist as the privileged locus where Trinitarian communion becomes accessible to the ecclesial community, highlighting its Christological, pneumatological, and doxological dimensions. Tillard's approach is critically evaluated, noting tensions between ontology and history, and examining significant convergences with Orthodox theology. The paper concludes that Tillard's Trinitarian ecclesiology

offers valuable resources for overcoming ecclesiastical impasses in contemporary ecumenical dialogue, particularly between Catholic and Orthodox traditions..

Keywords: Trinitarian Ecclesiology, Communion, Church Unity, Jean-Marie Roger Tillard, Eucharist, Perichoresis, Circumincessio

INTRODUCERE

Tema comuniunii ecleziale ocupă un loc central în teologia creștină, având rădăcini adânci în Tradiția Bisericii și în reflecțiile Părinților asupra unității credincioșilor în Hristos. În secolul al XX-lea, această temă a fost intens dezbătută, mai ales în contextul ecumenismului și al eforturilor de restabilire a unității creștine. Una dintre contribuțiile fundamentale la această reflecție aparține teologului catolic Jean-Marie Tillard (1927-2000), care a dezvoltat o ecleziologie a comuniunii inspirată din relația trinitară dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Teolog francez și preot aparținând Ordinului Fraților Predicatori (sau *Dominican*), Jean-Marie Roger Tillard este considerat până astăzi unul dintre cei mai mari specialiști în ecleziologie și ecumenism ai Bisericii Catolice contemporane. Formarea sa teologică a fost profund influențată de Conciliul Vatican II (1962-1965), care a dat un accent deosebit dimensiunii *misterului comuniunii* în înțelegerea Bisericii. De altfel, părintele Tillard a fost direct implicat în pregătirea documentelor conciliare, participând ca expert al episcopatului catolic canadian¹. Cu o activitate didactică prestigioasă, desfășurată în cadrul mai multor universități de pe mapamond și cu o bogată lucrare de expertiză teologică și ecumenică, Tillard a făcut parte din *Comisia Teologică Internațională* de la Roma (1974-1980), din *Comisia Internațională Mixtă pentru Dialogul Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Anglicană – ARCIC* (1969-2000), din *Comisia Internațională Teologică Mixtă pentru Dialogul dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă* (1980-2000) și din *Consiliul Pontifical pentru Promovarea Unității Creștinilor*, contribuind activ la dialogul interconfesional. De menționat și activitatea de vicepreședinte al

¹ Daniel IACOBUTĂ, *Dalla sinassi eucaristica alla Chiesa-comunione. Liturgia ed ecclesiologia in Jean-Marie Roger Tillard*, Prefazione di Cettina Militello, Sapientia, Iași, 2013, p. 96.

Comisiei „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, având un rol important în redactarea în anul 1982 a Documentului ecumenic „*Baptism, Eucharist, Ministry*” (BEM) de la Lima². Cercetarea academică s-a concretizat mai ales în publicarea a peste 300 de cărți, studii și articole cu impact teologic, unele traduse în mai multe limbi de circulație internațională³ Între cele mai importante lucrări ale sale, le amintim pe cele cu impact ecleziologic, toate apărute la cunoscuta editură Cerf din Paris, iar ulterior traduse în mai multe limbi: *L'Eucharistie Pâque de l'Eglise* (1964)⁴, *L'evêque de Rome* (1982)⁵, *Eglise d'Eglises. L'ecclésiologie de communion* (1987)⁶, *Chair de l'Eglise, chair du Christ* (1992)⁷ și *L'Eglise locale. Ecclésiologie de communion et catholicité* (1995)⁸. În toate aceste scrieri, părintele Tillard a explorat natura Bisericii, încercând să găsească un teren comun între confesiunile creștine. Abordarea sa față de ecumenism era înrădăcinată într-o înțelegere profundă a moștenirii creștine comune și în dorința de a sublinia mai degrabă unitatea decât diviziunea, perspectivele sale teologice contribuind în mod semnificativ la dezvoltarea unei ecleziologii mai incluzive ce recunoaște validitatea diverselor tradiții creștine.

1. FUNDAMENTUL TRINITAR AL ECLEZIOLOGIEI COMUNIUNII LA TILLARD

În centrul ecleziologiei euharistice dezvoltată de Jean-Marie Roger Tillard se află o profundă înțelegere a comuniunii ecleziale ca fiind înrădăcinată în misterul comuniunii trinitare. Tillard nu

2 Kokou Mawuena Ambroise ATAKPA, *Mystère de communion: Une seule Eglise Universelle et locale. L'ecclésiologie de communion de Jean-Marie Roger Tillard*, Préface Cardinal Beniamino Stella, L'Harmattan Italia, Torino, 2017, pp. 23-24.

3 O listă cuprinzătoare cu toate lucrările publicate în timpul vieții, și o parte din cele apărute postum poate fi găsită la Pascale Watine CHRISTORY, “Jean Marie R. Tillard. Bibliographie (1961-2007)”, în: *Science et Esprit*, 61 (2009), nr. 2-3, pp. 257-282.

4 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'Eucharistie. Paque de l'Eglise*, Cerf, Paris, 1964.

5 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'evêque de Rome*, Cerf, Paris, 1982.

6 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises. L'ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris, 1987.

7 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion*, Cerf, Paris, 1992.

8 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'Eglise locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Cerf, Paris, 1995.

abordează acest aspect ca pe un simplu exercițiu speculativ sau ca pe o analogie didactică între Treime și Biserică, ci ca pe un adevăr fundamental care definește însuși modul de a fi al Bisericii. Pentru teologul dominican, Biserica nu este în primul rând o instituție sau o organizație, ci o comuniune de persoane a cărei identitate și structură reflectă comuniunea intratrinitară⁹. În lucrarea sa fundamentală, *Église d'Églises: L'ecclésiologie de communion* (1987), el afirmă că Biserica este *sacramentum* al comuniunii trinitare în istoria mântuirii¹⁰, formulare care sintetizează viziunea sa despre Biserică ca manifestare vizibilă și eficace a comuniunii divine în cadrul iconomiei mântuirii. Legătura strânsă dintre comuniunea trinitară și comuniunea eclezială este clarificată numai în cadrul desfășurării planului mântuitor al lui Dumnezeu¹¹. Comuniunea este în primul rând o cheie pentru a-L înțelege pe Dumnezeu, „misterul veșnic al comuniunii care aduce în lumină existența lui Dumnezeu Însuși” și anume ca Dumnezeu Treime¹². Comuniunea umană și eclezială (*koinonia*) este întotdeauna o modalitate de a fi în împreună-comuniune (*syn-koinonoi*) cu Dumnezeu, termenul *koinonia* însemnând „participarea împreună cu ceilalți la o aceeași realitate”¹³. În al doilea rând, comuniunea este cheia pentru a înțelege istoria mântuirii, adică modul în care Dumnezeu se ocupă de creație și, în special, de umanitate¹⁴. Tillard înțelege mântuirea ca pe o reunificare și, prin urmare, ca pe crearea sau recrearea comuniunii. Iar în această lucrare, rolul esențial îl are *Ekklesia*, umanitate reînviată și comuniune restabilită. Ea reprezintă chiar realizarea planului lui Dumnezeu cu umanitatea: să o reunească într-o singură părtășie reconciliată¹⁵.

Această viziune nu reprezintă o inovație radicală în gândirea teologică, ci o recuperare și o dezvoltare creativă a intuițiilor fundamentale prezente în tradiția patristică și liturgică a Bisericii nedivizate. Teologul francez întreprinde un amplu demers de

9 Pr. Daniel IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie în ecleziologia lui Jean Marie Roger Tillard”, în: *Dialog Teologic*, XI (2008), nr. 22, pp. 119-142, aici p. 122.

10 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 23.

11 Pr. Daniel IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie...”, p. 123.

12 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 35.

13 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 36.

14 Mattijs PLOEGER, *Celebrating Church. Ecumenical Contributions to a Liturgical Ecclesiology*, Instituut voor Liturgiewetenschap, Groningen, Tilburg, 2008, pp. 140-143.

15 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, pp. 21-29, 31-33.

ressourcement (întoarcere la surse), redescoperind bogăția reflecției patristice despre relația dintre Treime și Biserică. El acordă o atenție deosebită contribuțiilor Părinților Capadocieni, în special Sfântului Vasile cel Mare și Sfântului Grigorie de Nazianz, care au dezvoltat o teologie a comuniunii trinitare ca model al comuniunii umane și ecleziale. De asemenea, este profund influențat de teologia liturgică a Bisericii răsăritene, cu accentul acesteia pe dimensiunea trinitară a celebrării euharistice.

În dezvoltarea acestei viziuni, părintele Tillard pornește de la o interpretare profundă a textelor biblice, în special a scrierilor ioaneice și pauline, care prezintă legătura intrinsecă dintre viața treimică a lui Dumnezeu și comuniunea eclezială. Un loc central în această hermeneutică biblică îl ocupă *rugăciunea arhierescă* a lui Iisus din Evanghelia după Ioan: „Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una” (*In* 17, 21). Pentru Tillard, acest text nu este doar o aspirație pioasă, ci dezvăluie fundamentul ontologic al comuniunii ecleziale în comuniunea trinitară.

„Capitolul 17 al Evangheliei după Ioan - care vorbește nu despre a avea *koinonia*, ci despre a fi una (*hen einai*) - trebuie considerat, din această perspectivă, ca marele text revelat despre profunzimea interioară a *comuniunii* care edifică Biserica lui Dumnezeu. [...] Pentru Evanghelia după Ioan, unitatea ucenicilor nu își are izvorul decât în Dumnezeu și nu poate proveni decât de la Tatăl. Ea își are originea în relația de imanență care constituie viața dumnezeiască. Citim: «ca ei să fie una precum (*kathôs*) suntem și Noi» (17, 11), «ei nu sunt din lume, precum (*kathôs*) Eu nu sunt din lume» (17, 14.16), «precum (*kathôs*) M-ai trimis pe Mine în lume, și Eu i-am trimis pe ei în lume» (17, 18), «ca toți să fie una, după cum (*kathôs*) Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine» (17, 21), «ca să fie una, precum (*kathôs*) Noi una suntem» (17, 22), «Eu întru ei precum (*kathôs*) Tu întru Mine» (17, 23). Or, nu este întâmplător faptul că conjuncția pe care o traducem aici prin «precum» este *kathôs* și nu *hôs*. Căci, de regulă, *hôs* semnifică o asemănare bazată pe imitație, o asemănare exterioară [...], în timp ce *kathôs* evocă de obicei o asemănare bazată pe un raport de cauzalitate sau origine între cele două elemente în cauză [...]. În cazul nostru, *comuniunea* dintre Tatăl și Fiul este mult mai mult decât modelul *comuniunii* fraterne; ea este sursa, originea și locul acesteia”¹⁶.

---

16 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 73-74.

În mod similar, el explorează implicațiile ecleziologice ale formulei baptismale trinitare, văzând în botezul în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh inaugurarea participării credinciosului la viața intratrinitară¹⁷.

Tillard subliniază că *koinonia* nou-testamentară nu este doar o realitate orizontală între credincioși, bazată pe afinități comune sau pe colaborarea în vederea unor scopuri practice, ci își are originea și modelul în comuniunea eternă dintre Persoanele Sfintei Treimi¹⁸. El argumentează că orice înțelegere adecvată a comuniunii ecleziale trebuie să recunoască această relație constitutivă cu comuniunea trinitară.

„Comuniunea creștinilor nu este separată de cea a Tatălui și a Fiului și a Duhului. Întreaga realitate eclezială, ființa și lucrarea ei, nu pot fi înțelese decât în această lumină. Misiunea Bisericii lui Dumnezeu pe pământ nu este alta decât transmiterea în Trup a ascultării Capului, a Fiului întrupat predat împlinirii *misterului* etern care este planul lui Dumnezeu. Iar această ascultare L-a «slăvit» pe Tatăl (In 17, 4; 13, 31-32; 14, 13)”¹⁹.

Koinonia eclezială este expresie a comuniunii trinitare în relațiile fraterne ale ucenicilor lui Hristos, implicând

„atât realitatea sa meta-istorică (*theologia*), cât și prezența sa în centrul misiunii lui Hristos Iisus (*oikonomia*). Am observat că această imanență explică natura autentică a misiunii: «așa cum (*kathôs*) Tu M-ai trimis, așa îi trimit și Eu». Privită prin credință, Biserica lui Dumnezeu nu este altceva decât *comuniunea* ucenicilor lui Hristos Iisus în măsura în care, prin Duhul Sfânt, ea este cuprinsă în relația integrală dintre Tatăl și Fiul”²⁰.

Originalitatea abordării lui Tillard constă în faptul că el nu se limitează la a formula o analogie abstractă între Treime și Biserică, ci dezvoltă o teologie în care comuniunea treimică este văzută ca sursă, model și scop al comuniunii ecleziale. El argumentează că Biserica este în același timp *mysterion* și *koinonia* pentru că este chemată să fie în istorie reflectarea comuniunii trinitare și instrumentul prin care această comuniune devine accesibilă omenirii. Această dublă dimensiune sacramentală și comunională a Bisericii corespunde dublei mișcări a iconomiei divine: mișcarea

17, J. M. R. TILLARD, “Eucharist, Baptism, Church Oneness And Unity,” *New Blackfriars* 61 (1980), nr. 716, pp. 4–15.

18 Pr. Daniel IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie...”, p. 124.

19 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d’Eglises...*, p. 73.

20 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d’Eglises...*, p. 74.

descendentă a comunicării de sine a lui Dumnezeu către creație și mișcarea ascendentă a întoarcerii creației la Dumnezeu.

Teologul francez evidențiază, de asemenea, faptul că înrădăcinarea Bisericii în comuniunea trinitară nu este o realitate statică, ci una dinamică, care se desfășoară în istorie și tinde spre plinătatea eshatologică. Comuniunea eclezială, ca participare la comuniunea trinitară, este simultan un dar primit și o chemare la o tot mai profundă realizare a acestui dar. Această tensiune între *deja* și *nu încă* caracterizează înțelegerea lui Tillard despre relația dintre Treime și Biserică.

„[Biserica] este chemată *deja* să trăiască în conștiința legăturii profunde care face din ea însăși o *comuniune* cu Dumnezeu. De fapt, Biserica nu este o realitate *deja* dăruită, pe care Dumnezeu să o asume mai târziu, unindu-Se cu ea. Ea nu este un apendice adăugat splendorii lucrării creatoare. Ea este chiar aceasta din urmă, în măsura în care este cufundată în focul milostivirii, fidelității și bunătații care sunt atributele lui Dumnezeu. [...] Când în această lume, ea se așază *înaintea lui Dumnezeu* în laudă și ascultare, contemplându-L în modul voalat, dar adevărat, pe care îl permite credința și slujindu-L, atunci ea se află *deja* în actul suprem al vieții sale, *împărtășind* viața veșnică *in Christo*”²¹.

2. PERIHOREZA TRINITARĂ CA MODEL AL COMUNIUNII ECLEZIALE

Un aspect central al înțelegerii trinitare a Bisericii la Tillard este aplicarea conceptului patristic al perihorezei (gr. *perichoresis*, lat. *circumincessio*) la ecleziologie. Dezvoltat pentru a exprima relația de întrepătrundere și împreună-locuire reciprocă a Persoanelor divine fără confuzie sau separare, acesta devine pentru ecleziologul dominican modelul suprem al comuniunii ecleziale și cheia pentru înțelegerea structurilor și dinamicii vieții bisericești. Preluând acest concept din teologia Părinților Capadocieni și a Sfântului Ioan Damaschin, el îl aplică în mod creator realității ecleziale, arătând că perihoreza nu este doar un concept tehnic din teologia trinitară, ci că oferă o paradigmă fundamentală pentru înțelegerea oricărei forme autentice de comuniune, inclusiv a comuniunii ecleziale. Această aplicare nu este arbitrară, ci se bazează pe convingerea sa că, întrucât omul este creat după chipul lui Dumnezeu-Treime și restaurat în acest chip prin Întrupare,

---

21 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 72.

structurile comuniunii umane și ecleziale sunt chemate să reflecte, într-un mod analogic, structura comuniunii trinitare.

„Creștinii au comuniune fraternă (*I In 1, 3.6-7*) pentru că toți participă la *comuniunea* totală a lui Hristos Iisus cu voința Tatălui în iconomia mântuirii, care este ea însăși înrădăcinată în eterna *perihoreză* a Tatălui și a Fiului. Prin urmare, *comuniunea* eclezială înseamnă asocierea la integralitatea *koinoniei* divine. Această integralitate implică atât relația eternă dintre Tatăl și Fiul - Acesta din urmă «primind» și acceptând tot ceea ce Tatăl este și voiește, deși și *taina* «cea ascunsă din timpuri veșnice» (*Rom 16, 25*) – cât și relația de ascultare dintre Tatăl și Fiul întrupat, singura mâncare a acestuia din urmă fiind «să facă voia Celui care L-a trimis și să săvârșească lucrarea Lui» (cf. *In 4, 34*). Biserica este *înaintea* lui Dumnezeu în *părtașie* cu ființa și atitudinea Fiului *înaintea* Tatălui”²².

În interpretarea sa, Tillard evidențiază trei caracteristici esențiale ale perihorezei trinitare care ar trebui să se reflecte în viața Bisericii:

a) **Unitatea în diversitate**. Așa cum cele trei Persoane divine sunt una fără confuzie și distincte fără separare, Biserica este chemată să trăiască o unitate care nu anulează diversitatea, ci o îmbrățișează și o transfigurează. În viziunea teologului francez, această caracteristică a perihorezei trinitare oferă fundamentul teologic pentru o înțelegere a unității Bisericii care nu se reduce la uniformitate, ci implică o comuniune în care fiecare element își păstrează identitatea proprie contribuind, în același timp, la bogăția întregului. În lucrarea *Église d'Églises*, Tillard scrie că „unitatea de credință și de viață eclezială nu cere o uniformitate care să pună între paranteze sau să nege bogățiile proprii fiecărei rase, fiecărui temperament, fiecărei culturi, fiecărui teren religios, fiecărei istorii”²³. Accentul pe care îl pune pe interacțiunea dintre unitate și diversitate, dintre comuniune și catolicitate revelează Biserica mai degrabă ca pe o recapitulare a diversității umane într-un nou tip de unitate, decât ca o eliminare a diversității în favoarea unei uniformități moarte. Această estimare a valorii diversității este înrădăcinată într-un optimism tomist cu privire la valoarea naturii și a particularității istoriilor și locurilor umane²⁴.

22 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 73.

23 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 175.

24 Brian P. FLANAGAN, “«A Cry to the Spirit That Unity May Come»: Liturgy, Ecumenism, and the Theology of Jean-Marie Tillard, OP”, în: *Liturgical Ministry*, 19 (Summer 2010), nr. 3, p. 115-122, aici p. 117.

Aplicarea modelului perihoretic la eclesiologie îi permite lui Tillard să evite atât individualismul eclesiologic, care absolutizează autonomia părților în detrimentul unității, cât și colectivismul eclesiologic, care sacrifică particularitatea părților în favoarea omogenității întregului. Definind comuniunea ca pe un element central al umanității, teologul francez echivalează individualismul cu o stare de *neființă*. În schimb, în opoziție cu noțiunea de *individ*, el o introduce pe aceea de *singularitate* – adevărata persoană umană, „care nu se satisface decât într-o solidaritate primită și căutată”. Asemănătoare naturii trinitare, umanitatea constă atât în *comuniune* (ne-divizare), cât și în *singularitate* (ne-absorbție)²⁵. De aceea, autenticitatea comuniunii ecleziale constă tocmai în capacitatea sa de a integra diversitatea într-o unitate care nu o suprimă, ci o transfigurează²⁶.

Tillard dezvoltă implicațiile acestui aspect al perihorezei trinitare pentru diferite nivele ale vieții ecleziale: la nivelul comunității locale, el subliniază importanța recunoașterii și integrării diversității de daruri, vocații și expresii culturale; la nivelul relațiilor dintre Bisericile locale, el pledează pentru o unitate care respectă diversitatea legitimă a tradițiilor liturgice, canonice și teologice; la nivelul ecumenic, el caută o viziune a unității creștine care să nu implice absorbirea unei tradiții în alta sau reducerea tuturor la un numitor comun, ci o comuniune în care fiecare tradiție își păstrează bogățiile proprii contribuind la plinătatea expresiei credinței. Pe de o parte, arată teologul francez, în logica legii Întrupării, comuniunea fiecărei Biserici locale – și cea a Bisericilor locale între ele – înglobează în sine varietatea creației și legăturile istoriei. Nu este o realitate vagă, care să ignore bogăția solidarităților naturale, daruri ale umanității și care sunt parte a realităților asumate, conservate și promovate prin har. Tocmai integrarea în comuniunea lui Hristos a acestor diversități, a căror origine se găsește în actul creației, face ca Biserica să fie *catholica*, „*comuniune* de Biserici, ele însele sudate într-o *comuniune* de persoane și îmbogățite de diversitate”²⁷. În felul acesta, diversitatea se descoperă ca o bogăție în cadrul căreia se conturează catolicitatea. Pe de altă parte, însă, nici persoana ca mădular al lui Hristos și nici Biserica locală, ca *mădular* al *comuniunii* de Biserici, „nu se poate cufunda total în *diferența* sa,

25 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 33-34.

26 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 22.

27 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 23.

făcând din aceasta esența experienței sale creștine”²⁸. Același har care la face ceea ce sunt le inserează într-o solidaritate activă cu celelalte mădulare ale Trupului lui Hristos și, în cazul Bisericii locale, cu celelalte Biserici ale lui Dumnezeu. Se respinge astfel o anumită *atomizare* a structurii Bisericii, fiind contestată confuzia care s-ar putea naște între afirmarea *diferenței* și independență. Harul, constată Tillard, transcende întotdeauna particularismele. De aceea, „fiecare Biserică locală trebuie să știe întotdeauna să fie critică față de *diferența* sa și să o judece în lumina valorilor indivize”²⁹.

b) **Reciprocitatea relațională:** Relația de reciprocitate și dăruire mutuală care este în același timp și o solidaritate și o interdependență și care caracterizează viața intratrinitară și *sufletul comuniunii*³⁰, devine model pentru relațiile din interiorul comunității credincioșilor. Părintele Tillard subliniază că, în analogie cu perihoreza trinitară, în Biserică nimeni nu există pentru sine, ci fiecare există *în* și *pentru* comuniune. Această reciprocitate nu implică o dizolvare a identității personale, ci, dimpotrivă, o afirmare a acesteia în cadrul relației.

Aplicând acest principiu la ecleziologie, teologul dominican dezvoltă o viziune a Bisericii ca „rețea de reciprocități” în care fiecare membru și fiecare comunitate locală există nu pentru sine, ci în relație de dăruire și receptivitate față de ceilalți³¹. Această reciprocitate se manifestă în multiple forme: în împărtășirea resurselor materiale și spirituale, în recunoașterea și respectul mutual, în corectarea fraternă, în solidaritatea în suferință și bucurie. Pentru Tillard, aceste expresii concrete ale reciprocității nu sunt simple manifestări etice ale iubirii creștine, ci sunt înrădăcinate ontologic în modelul comuniunii trinitare.

Paralela cu *mlădițele Viței (Ioan 15)*, pe care o dezvoltă în una dintre lucrările sale, este deosebit de sugestivă. Evanghelia după Ioan identifică această *Viță* cu Iisus, privit în relația Sa cu Tatăl, stăpânul care poartă grijă viei Sale, făcând-o să crească. Această *Viță* este alcătuită din mlădițe – ucenicii Domnului - prin care trece

---

28 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 23.

29 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 24.

30 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 186.

31 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 199.

seva, care se ridică din rădăcini și prin care rodește. Reflectând la cuvintele evanghelice, Tillard face câteva constatări ecleziologice. În același mod în care mlădițele sunt în viță și vița este în mlădițe, la fel ucenicii sunt în Iisus, iar Iisus în ucenici, ceea ce arată existența unei legături reciproce de incluziune între El și aceștia, o *rămânere*, ca să folosim termenul biblic, folosit de evanghelistul Ioan și pentru legătura dintre Iisus și Tatăl. Prin această *rămânere*, Iisus și ucenicii Săi devin o singură realitate. Mai mult,

„uniunea rezultată din această «rămânere» este atât de intimă încât nu poate fi înțeleasă decât prin referință (*kathôs*) la legătura de *Agape* existentă între Iisus și Tatăl, Tatăl și Iisus (15, 9-10), la fel cum unitatea Tatălui și a Fiului poate fi deslușită prin experiența legăturii care îl unește pe Iisus și pe ucenici (10, 30, 38; 14, 20; 17, 11, 21-25).

Din această «rămânere» reciprocă decurge unitatea ucenicilor între ei. În viță, mlădițele trăiesc toate, prin natura lor de mlădițe, aceeași viață care este cea a «viței». Ele sunt hrănite de aceeași sevă, care este seva «viței». Ele dau același rod, care este cel al «viței». Iar dacă una dintre ele este ruptă de «viță», moare (15, 6). Ea rămâne în viață și rodește *numai* în viță, adică în unitatea acesteia. Fără această unitate vie nu există decât sterilitate. Același lucru este valabil și pentru ucenici. În afara viței, ale cărei mlădițe sunt ceilalți ucenici, ei nu mai dau roadele pe care le așteaptă Tatăl, roadele produse de unirea dintre Iisus și ucenici, roadele «viței»³².

Astfel, această paralelă clarifică formularea de mai târziu din rugăciunea arhierescă a lui Iisus, „ca ei să fie una” (*In* 17, 11) și așază într-un context ecleziologic porunca iubirii: „să vă iubiți unul pe altul, *precum v-am iubit Eu*” (*In* 15, 12). Aceasta

„nu trebuie înțeleasă ca o obligație suprainpusă, un precept adăugat legii existenței creștine. Ea este acel ceva fără de care nu ar mai exista vița, ci doar un mănunchi de mlădițe sterile, lipsite de sevă. A nu-i iubi pe *ceilalți* ucenici înseamnă, de fapt, a te plasa în afara *Agapei* Tatălui și a Fiului în care trebuie să *rămâi* pentru a fi ucenic. «Dacă păziți poruncile Mele, veți rămâne întru iubirea (*Agapè*) Mea după cum (*kathôs*) și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân întru iubirea (*Agapè*) Lui» (15, 10). Fără iubire frățească, ne separăm de viță. Ne despărțim de Iisus și de *ceilalți*»³³.

Prin urmare, relația cu Hristos este inseparabilă de legătura Lui cu Tatăl și cu *cei ai Săi*. Cel ce asigură această *rămânere* în iubirea

32 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, pp. 27-28.

33 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 28.

lui Iisus pentru Tatăl și pentru frați este Duhul Sfânt³⁴, care după cuvântul Domnului, „din al Meu va lua și vă va vesti. Toate câte are Tatăl ale Mele sunt; de aceea am zis că din al Meu ia și vă vestește vouă” (*In* 16, 14-15). Duhul Sfânt conferă ucenicilor lui Iisus „însăși puterea vieții celei noi, cea a unei *Agapè* care face din ei toți nu un mănunchi de mlădițe tăiate, ci un butaș de viță ale cărui multe mlădițe rămân unite prin aceeași sevă și pentru același rod. Fără Duhul, vița se ofilește și moare”³⁵. Prin această lucrare a Duhului Sfânt se edifică Biserica lui Dumnezeu.

Tillard acordă o atenție deosebită implicațiilor reciprocității relaționale și în înțelegerea autorității în Biserică. În viziunea sa, autoritatea autentică în Biserică nu este niciodată unilaterală sau auto-centrată, ci este întotdeauna relațională și orientată spre slujirea comuniunii. Ea nu sufocă și nici nu anulează, ci înglobează în comuniune³⁶. Pusă aproape întotdeauna în legătură cu păstrarea credinței, autoritatea nu este exercitată prin delegație, ci cei care o exercită primesc de la Duhul Sfânt un har proporțional funcției lor, care nu constă doar în a spune într-un mod mai ordonat ceea ce gândesc alții, ci au menirea de a *traduce* credința, de a corecta greșelile de punere în practică și de a se ocupa de chestiuni al căror impact scapă comunității în ansamblu, dar care sunt totuși cruciale pentru viața acesteia. Misiunea autorității este și de a feri comunitatea creștină de o *coroziune* a comuniunii, de o diviziune între o *ecclesia docens* și o *ecclesia discens*, Biserica care știe și Biserica care urmează³⁷.

Teologul francez critică modelele autoritare de exercitare a puterii ecleziale, care contrazic caracterul reciproc al relațiilor intratrinitare și, implicit, al comuniunii ecleziale. În lucrarea *L'Évêque de Rome* (1982), dorind să elibereze figura și funcția papală de imaginea *maximalistă* în care a fost închisă de credința populară și în urma hotărârilor Conciliului Vatican I³⁸, Tillard propune o interpretare a primatului roman fundamentată pe principiul reciprocității trinitare, în care autoritatea papală este văzută nu ca o putere autonomă exercitată asupra Bisericilor, ci ca o slujire a comuniunii în cadrul unei rețele de relații reciproce. El arată că

34 Riccardo BOLLATI, *L'alba dell'unita in dialogo con J.-M.R. Tillard*, prefazione di Piero Coda, Roma, Città Nuova, 2012, p. 70.

35 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 30.

36 Jean-Marie Roger TILLARD, *Chair de l'Eglise, Chair du Christ...*, p. 24.

37 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 147-148.

38 Riccardo BOLLATI, *L'alba dell'unita in dialogo con J.-M.R. Tillard...*, p. 231.

primatul este în slujba colegiului și nu invers, papa fiind *servus servorum Dei*³⁹. Exercițarea primatului roman trebuie să fie caracterizată de *sinergie*, de *solidaritate* și de *subsidiaritate*. Numai așa el poate exprima acea *koinonia* care constituie Biserica la toate nivelurile. Într-o astfel de *koinonia*, primatul roman este caracterizat ca *episcopé* al „păzitorilor ce veghează asupra poporului lui Dumnezeu”.⁴⁰ Ca și cap al colegiului episcopal, episcopul Romei exercită autoritatea cu care Duhul Sfânt a înzestrat colegiul și

„acționează doar în solidaritate cu toți frații săi din episcopat. El nu exprimă punctul său de vedere personal, ci pe cel al întregului colegiu, cu atât mai mult pe cel al tuturor episcopilor care de la început au fost în *comuniune* cu colegiul apostolic. În plus, indiferent de ipoteza unei consultări prealabile a întregului episcopat, Episcopul Romei nu se poate pronunța decât după ce a «ascultat» și a examinat credința tuturor Bisericilor pe care Duhul le-a încredințat colegiului episcopal. El «definește» nu propria sa credință, ci pe aceea a Bisericilor locale”⁴¹.

c) **Chenoza și slujirea**: Caracterul chenotic al relațiilor trinitare, manifestat deplin în întruparea și jertfa Fiului, fundamentează pentru Tillard înțelegerea autorității și a structurilor ecleziale ca slujire. El afirmă că toată slujirea în Biserică este participare la chenoza Fiului, care nu a venit să I se slujească, ci ca El să slujească (cf. *Mt 20, 28*), iar acest lucru implică golirea Bisericii de individualism și diviziune, pentru a întrupa unitatea și iubirea treimică.

Citând textul din *2 Corinteni 8, 9*, despre Hristos care „bogat fiind, pentru voi a sărăcit, ca voi cu sărăcia Lui să vă îmbogățiți”, părintele Tillard descrie *comuniunea* dintre cei aflați în nevoie și cei care îi ajută ca pe o cale către *comuniunea* cu Hristos Însuși, o *comuniune* cu propria Lui generozitate: „Comuniunea (*koinonia*) în slujirea sfinților (8, 4-5) este înrădăcinată în slujirea lui Hristos”⁴². În actele de slujire este reflectată natura divină care să dăruiește pe Sine. Astfel, slujirea nu este doar o datorie, ci o participare la viața divină, caracterizată prin iubire și smerenie. Chenoza, așa cum este exemplificată de Hristos, este un model de iubire dăruitoare, iar slujirea este punerea în practică a acestei iubiri în cadrul comunității, reflectând unitatea și relaționalitatea Sfintei Treimi.

39 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'evêque de Rome...*, p. 121.

40 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'evêque de Rome...*, p. 237.

41 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 151-152.

42 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 196.

Prin adoptarea unei atitudini chenetice, persoanele pot lucra la construirea unei comunități mai favorabilă incluziunii și solidarității, în care darurile fiecăruia să fie apreciate și utilizate pentru binele comun. La fel, în materie de autoritate, cei responsabili care întrupează chenoza acordă prioritate bunăstării discipolilor lor, conducând cu smerenie și cu inimă de slujitor. Această abordare contrastează cu stilul de conducere autoritar, punând accentul pe colaborare, empatie și responsabilizare. Prin practicarea acestui tip de *leadership*, pot fi create medii care încurajează creșterea, inovarea și respectul reciproc.

Tillard dezvoltă implicațiile acestei dimensiuni chenetice pentru înțelegerea slujirii ecleziale în toate formele sale. Pentru el, orice slujire în Biserică, de la cea a episcopului, ca întâistător al comuniunii locale sau a episcopului Romei, ca slujitor al comuniunii universale și până la cele mai simple forme de slujire comunitară, trebuie să reflecte chenoza Fiului, care „S-a deșertat pe Sine luând chip de rob” (*Filip 2, 7*). Aceasta implică o renunțare la centralismul și la juridismul care au caracterizat unele dintre aceste slujiri în istorie, o abandonare a privilegiilor și a dominației în favoarea unei autorități exercitată ca slujire a comuniunii care să faciliteze participarea tuturor la viața Bisericii. De aceea, primatul episcopului Romei „trebuie să se înscrie în sistemul funcțional și ierarhic specific corpului episcopal, fără să le încalce demnitatea și conștiința de a fi responsabili pentru propria lor fidelitate față de o îndelungată tradiție. Acestea nu ar putea supraviețui sub o tutelă”⁴³.

Abordând latura chenetă a misiunii Bisericii, teologul francez subliniază că aceasta implică o *epifanie* a angajamentului lui Hristos pentru mântuirea lumii și prin urmare cere Bisericii să se angajeze în suferințele, persecuțiile și responsabilitățile răspândirii Evangheliei. Activitatea Bisericii este o reflectare a iubirii lui Dumnezeu care Se golește de Sine, accentuându-se astfel imperativul Bisericii de a fi slujitoare în lume, oglindind propria slujire a lui Hristos⁴⁴.

Și natura eshatologică a Bisericii este profund atașată conceptului de chenoză. Biserica este înțeleasă ca participând la noutatea și ruptura aduse de moartea și învierea lui Hristos, care deschid timpul eshatologic și drept urmare, ea trebuie să se golească continuu de atașamentele lumești pentru a-și îmbrățișa pe deplin misiunea eshatologică⁴⁵.

43 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 342.

44 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 201.

45 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 18.

3. IMPLICAȚIILE TRINITARE PENTRU ÎNȚELEGEREA RELAȚIEI DINTRE LOCAL ȘI UNIVERSAL

Dimensiunea trinitară a ecleziologiei lui Tillard are implicații profunde pentru unul dintre aspectele cele mai tensionate ale ecleziologiei contemporane: relația dintre Biserica locală și Biserica universală. Această problemă, punct major de divergență în dialogul ecumenic, în special între catolicism și ortodoxie, este abordată de ecleziologul dominican printr-o paradigmă trinitară care deschide perspective noi pentru depășirea polarizărilor tradiționale.

Pornind de la modelul trinitar, teologul dominican dezvoltă o viziune în care nici localul, nici universalul nu au prioritate ontologică sau temporală. El critică atât ecleziologia *universalistă*, predominantă în catolicism după Conciliul Vatican I, care tinde să vadă Biserica universală ca o realitate prealabilă Bisericilor locale, iar pe acestea din urmă ca simple părți administrative ale unui întreg preexistent, cât și ecleziologia *exclusiv locală*, pe care o atribuie parțial lui Nikolai Afanasiev, care tinde să absolutizeze autonomia Bisericii locale în detrimentul dimensiunii universale a comuniunii.

În locul acestor abordări, Tillard propune o perspectivă fondată pe analogia cu relațiile trinitare, în care localul și universalul se conțin și se definesc reciproc. Conturându-și ideea pornind de la formula patristică clasică *totum in parte et pars in toto*, aplicată la relația dintre Biserica locală și Biserica universală, teologul dominican afirmă că Biserica locală și Biserica universală se conțin reciproc prin ceea ce el numește „perihoreză eclezială”, o reflectare a perihorezei trinitare. El dezvoltă ideea că în fiecare Biserică locală este prezentă întreaga Biserică (*catholica*) și că Biserica universală există doar ca comuniune a Bisericilor locale. Așa cum fiecare Persoană treimică este purtătoarea întregii plinătăți a naturii divine, iar această natură nu există separat de Persoane, tot astfel fiecare Biserică locală este purtătoarea întregii plinătăți a Bisericii lui Hristos, iar Biserica universală nu există separat de comuniunea Bisericilor locale.

Din perspectiva acestui teolog contemporan, Biserica locală este *forma* pe care Biserica lui Dumnezeu o ia în lume. În Hristos și în Duhul Sfânt, ea este în lume, dar nu este din lume și nu vine din lume, deși își are rădăcinile în lume, fiind înscrisă în opera Creatorului. Prin urmare, ea trăiește o dublă relație constitutivă, față de Dumnezeu și față de pământul căruia îi aparține: relație

consemnată în aceeași definiție nou-testamentară a Bisericii: „Biserica lui Dumnezeu care este la Corint” (*1 Cor 1, 2; 2 Cor 1, 1*).⁴⁶ Ca dar al lui Dumnezeu, Biserica este *totalitatea* planului Său, este *katholou* care se realizează în *ephàpax*-ul Bisericii apostolice din Ierusalim la Cincizecime, eveniment deja eshatologic și punct cardinal al acelei mântuiri pe care Dumnezeu o oferă oamenilor ca *koinonia*, ca împlinire a *Qahal*-ului sinaitic. Ca realitate legată *de pământ*, Biserica locală este locul în care acest dar al lui Dumnezeu se altoiește pe „*carnea omenească*” dintr-un anumit timp și spațiu și unde se conjugă istoria cu *eshatonul*. Biserica

„se naște atât catholică, cât și într-un *loc* anume. Adresată mai întâi lui Israel, chemarea lui Dumnezeu își găsește înflorirea definitivă în Cetatea Sfântă, cu cei Doisprăzece, care sunt legați simbolic de cele douăsprăzece triburi”⁴⁷

Așadar, Biserica locală este văzută ca expresie a prezenței Sfintei Treimi într-un context cultural și istoric specific. Ea întruchipează diversitatea Bisericii, la fel ca Persoanele Treimii, fiecare distinctă, dar pe deplin unite în ființă. Ea nu este nicidecum o entitate izolată, ci manifestare a catolicității Bisericii universale, ancorată în realitățile culturale și istorice ale contextului local⁴⁸. În același timp, Biserica universală este înțeleasă ca reprezentând unitatea tuturor Bisericilor locale, asemănătoare unității din sânul Treimii, care nu este o anulare a diferențelor dintre ele, ci integrarea lor în cadrul unei comuniuni mai largi. Biserica universală garantează interconectarea Bisericilor locale, promovând o misiune și un scop comun. Acesta este și motivul pentru care este importantă comuniunea și recunoașterea reciprocă între Bisericile locale⁴⁹.

Relația dintre Biserica locală și Biserica universală este descrisă ca un „dinamism de incluziune”, ceea ce denotă că vocea și acțiunile Bisericii locale nu sunt izolate, ci sunt parte din vocea mai largă a Bisericii universale. Biserica locală, prin episcopul său, reprezintă întreaga comunitate eclezială, iar în vocea episcopului se face auzită întreaga Biserică locală⁵⁰. Această dinamică este tocmai garanția faptului că Biserica locală nu este doar un *subansamblu* al Bisericii universale, ci este parte integrantă a acesteia, contribuind

46 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'Eglise locale...*, p. 135.

47 Jean-Marie Roger TILLARD, *L'Eglise locale...*, p. 34.

48 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 30.

49 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 148.

50 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 245.

la misiunea și identitatea sa. Incluziunea reciprocă este exemplificată și prin slujirea episcopală, fiecare episcop servind ca verigă între Biserica locală și cea universală, personificând unitatea Bisericii și răspunzând în același timp nevoilor specifice ale comunității locale. Rolul său în acest dinamism este de a menține coeziunea Bisericii locale cu Biserica universală, veghind la alinierea practicilor și învățăturilor locale cu misiunea Bisericii universale. Această sinergie este esențială pentru menținerea unității și catolicității Bisericii, permițând o relație armonioasă între diversitatea locală și unitatea universală. Orice încercare de a acorda o prioritate ontologică sau cronologică fie Bisericii universale, fie Bisericii locale, constituie o distorsionare a naturii perihoretice a comuniunii ecleziale⁵¹.

Aplicând această viziune la probleme concrete ale vieții bisericești, Tillard abordează chestiuni precum: relația dintre autoritatea locală și universală, diversitatea culturală și unitatea în credință și procesele decizionale din Biserică. Pentru teologul catolic, autoritatea în Biserică nu ar trebui să fie concepută piramidal, cu concentrarea puterii la vârf, ci ca o rețea de relații reciproce în care fiecare nivel de autoritate (episcop local, sinod provincial, primat regional, episcopul Romei) să își exercite slujirea în cadrul comuniunii și în relație cu celelalte nivele.

Apoi, subliniind că modelul trinitar permite o unitate în diversitate, în care expresiile culturale și contextuale ale aceleiași credințe nu sunt percepute ca amenințări la adresa unității, ci ca manifestări ale bogăției comuniunii ecleziale, părintele Tillard pledează pentru o *inculturație* a credinței, care să nu compromită universalitatea mesajului evanghelic. Acest proces nu este o simplă adaptare, ci parte integrantă a misiunii Bisericii, prin care Biserica locală exprimă credința universală într-un mod care rezonază cu realitățile sale culturale și istorice, garantând că mesajul Bisericii universale rămâne relevant și vibrant în contexte diverse și ilustrând echilibrul dintre menținerea esenței credinței și îmbrățișarea diversității culturale⁵².

În privința proceselor decizionale din cadrul Bisericii, ecleziologul dominican propune un model care să integreze atât consultarea largă a întregului popor al lui Dumnezeu (sinodalitate), cât și rolul specific al slujirii apostolice a episcopilor. Astfel, s-ar reflecta și în această direcție caracterul comunional al autorității trinitare.

51 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 337-338.

52 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 30.

Căutând să ofere un exemplu pentru echilibrul dintre Biserica locală și cea universală, Tillard se oprește la celebrarea Euharistiei, prin care fiecare Biserică locală participă de fapt la viața Bisericii universale. Euharistia nu este doar un eveniment local, ci o comuniune sacramentală cu întreaga Biserică, ce depășește timpul și spațiul și care ilustrează modul în care Biserica locală întrupează catolicitatea Bisericii universale, fiecare celebrare fiind participare la unicul Trup al lui Hristos, unindu-i pe toți credincioșii din întreaga lume⁵³.

4. EUHARISTIA CA ACTUALIZARE A COMUNIUNII TRINITARE ÎN BISERICĂ

Euharistia este steaua care călăuzește întregul parcurs al reflecției teologice a lui Tillard⁵⁴, ocupând un loc central ca taină prin care comuniunea trinitară devine accesibilă și experimentabilă în Biserică. În scrierile sale, Euharistia este descrisă ca fiind locul prin excelență unde comuniunea trinitară se împărtășește comunității ecleziale și unde Biserica își trăiește identitatea sa ca *icoană* a Sfintei Treimi. Această centrare euharistică a ecleziologiei sale îl situează pe teologul dominican, deși cu nuanțe și dezvoltări specifice, în proximitatea teologiei ortodoxe, în special a ecleziologiei euharistice dezvoltată de părintele Nikolai Afanasiev. Astfel, el arată că

„Euharistia din primele secole și de astăzi a Bisericilor ortodoxe și catolice este în esență actualizarea lucrării mântuitoare a celor două mâini ale lui Dumnezeu: Cuvântul și Duhul Sfânt. Ea își are cele două vârfuri radical inseparabile în epicleză [...] și în amintirea cuvintelor lui Hristos”⁵⁵

Pentru părintele Tillard, celebrarea euharistică nu este doar un act ritual sau devoțional, ci constituie însăși actualizarea misterului Bisericii ca participare la comuniunea trinitară. În Euharistie, Biserica nu doar celebrează ceva exterior ei, ci își actualizează propria identitate ca Trup al lui Hristos și Templu al Duhului Sfânt, participând astfel la comuniunea veșnică dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Cu puțin timp înainte de a trece la cele veșnice, căutând să-și sintetizeze viziunea, el afirma într-un dialog:

⁵³ Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Églises...*, p. 44.

⁵⁴ Pr. Daniel IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie...”, p. 122.

⁵⁵ J.-M. R. TILLARD, *De la Croix à l'Eucharistie. Quand Dieu se fait silence*, Ottawa, Collège universitaire dominicain. Notes de cours inédites *pro manuscripto tantum*, 1999, p. 16.

„Ce este, de fapt, Euharistia? Este actul prin care Dumnezeu Tatăl, răspunzând la rugămintea comunității adunate în fața Sa, trimite Duhul Sfânt pentru ca pâinea și vinul din potir să devină în realitate Trupul și Sângele Domnului Înviat, dăruite cu adevărat ca Pâine a vieții și Nou Legământ. Marele eveniment al Paștelui, în care Iisus Hristos se dăruiește Tatălui pentru mântuirea întregii umanități, devine astfel prezent și eficient pentru acea parte a umanității care este comunitatea adunată în acest loc. În momentul în care această comunitate, în mulțumire și rugăciune, amintește Tatălui minunea darului Fiului Său și acceptarea copleșitoare a Crucii, care duce la Înviere, Duhul o face contemporană cu acest Eveniment pascal, în acest timp al istoriei și în acest loc de pe harta lumii. Zidul de timp care separă ziua de azi a istoriei și momentul Paștelui lui Hristos este dărâmat. Așadar, nu este doar o amintire, o imagine pur comemorativă. Este o adevărată întâlnire cu Evenimentul Mântuirii care, pentru Dumnezeu - Care în veșnicia Sa transcende toate timpurile și toate locurile - este întotdeauna actual, într-un veșnic azi”.⁵⁶

Cu referire la Evanghelia după Ioan, Tillard arată că Euharistia este cea care face vizibilă comuniunea dintre Tatăl și Fiul, care se revarsă în comuniunea lor cu umanitatea, care la rândul ei se revarsă în comuniunea oamenilor între ei. Astfel, Euharistia dezvăluie sursa ființei creștine, care este totodată și scopul ei⁵⁷.

Ecleziologul francez, Jean-Marie Roger Tillard identifică trei aspecte ale Euharistiei care revelează dimensiunea sa trinitară:

a) **Dimensiunea hristologică.** Euharistia este anamneza Jertfei Fiului, prin care credincioșii sunt introduși în comuniunea cu Tatăl. Prin participarea la Trupul și Sângele lui Hristos, Biserica devine Trupul Său eclezial, unit cu El ca Mirele cu Mireasa. În această perspectivă, Tillard subliniază că Euharistia nu este doar o actualizare a unei prezențe statice a lui Hristos sub forma pâinii și a vinului, ci o actualizare dinamică a întregii iconomii a mântuirii centrată în persoana și lucrarea Fiului întrupat.

Euharistia nu se reduce la momentul prefacerii darurilor, ci cuprinde întreaga dinamică a celebrării, de la anunțarea Cuvântului

---

⁵⁶ Jean-Marie Roger TILLARD, *Je crois en dépit de tout. Entretiens d'hiver avec Francesco Strazzari*, Cerf, Paris, 2001, pp. 41-42.

⁵⁷ Mattijs PLOEGER, *Celebrating Church. Ecumenical Contributions to a Liturgical Ecclesiology*, Instituut voor Liturgiewetenschap, Groningen, Tilburg, 2008, p. 143-146.

până la momentul împărtășirii, reflectând astfel diferitele momente ale economiei mântuirii: întruparea Cuvântului, propovăduirea Evangheliei, Jertfa de pe Cruce, Învierea, trimiterea Duhului Sfânt, anticiparea Împărăției. Această amplă viziune a Euharistiei ca recapitulare a întregii economii hristologice îi permite lui Tillard să vadă în celebrarea euharistică locul prin excelență unde credincioșii sunt încorporați în mișcarea eternă a Fiului către Tatăl.

Dezvoltând implicațiile sacrificiale ale Euharistiei pentru înțelegerea vieții ecleziale, teologul francez arată că participarea la aceasta implică nu doar o hrănire spirituală individuală, ci o participare reală la Jertfa lui Hristos, care trebuie să se prelungească în viața cotidiană a credincioșilor prin dăruirea de sine pentru ceilalți. Pentru el, a mânca Trupul lui Hristos jertfit înseamnă a intra în dinamica chenotică a iubirii trinitare, manifestată deplin în Jertfa Fiului. Citându-l pe Sfântul Iustin, teologul dominican arată că în creștinismul primar, Euharistia și slujirea săracilor, adică Jertfa Altarului și Jertfa de milostenie erau asociate în mod esențial. Credincioșii erau îndemnați să-L slăvească pe Dumnezeu atât prin jertfa de laudă, cât și prin caritate, milostenie și chiar împărțirea bunurilor. Pentru că numai așa, Jertfa lui Hristos dă cu adevărat roade în viața creștină. Primii creștini înțelegeau așadar,

„funcția constitutivă pe care Euharistia o are pentru poporul pe care îl vrea Dumnezeu și pe care îl pregătește încă prin legământul cu Avraam. Euharistia este inseparabilă de ceea ce Dumnezeu iubește mai presus de orice: un popor care nu se resemnează în fața mizieriei umane, un popor mereu hotărât să ofere jertfa ajutorului și binefacerii reciproce, cu atenția mereu îndreptată spre «ceilalți», și mai ales spre cei care sunt abandonați și pe care Dumnezeu îi privilegiază”.⁵⁸

Când se folosește termenul *Euharistie*, zice Tillard, se are în vedere o relație *inseparabilă* nu doar cu Trupul personal al Domnului, ci și cu trupul eclezial, format din toți cei botezați. Iar Epistola I-a către Corinteni este cu precizie „locul biblic în care se descoperă că «Euharistia face Biserica» în profunzimea sa mistică de Trup al noii umanități. Euharistia se explică prin Biserică, la fel cum Biserica se explică prin Euharistie”.⁵⁹ Toate pasajele biblice invocate devin, pentru teologul catolic, surse pentru o

---

58 Jean-Marie Roger TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo. Alle sorgenti dell'ecclesiologia di comunione*, Edizioni Qiqajon, Comunita di Bose, Magnano, 2006, p. 146.

59 Jean-Marie Roger TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo...*, p. 51.

ecleziologie de comuniune, prin aceea că în ele ni se descoperă cum întreaga existență creștină, atât la nivel personal, cât și comunitar, este cuprinsă în Trupul sacramental al Domnului.

„Cel care, la finalul parcursului de inițiere creștină, «mănâncă trupul» sacramental al lui Iisus Hristos, locul reconcilierii umanității, nu mai poate trăi o viață solitară. Cel care bea paharul Domnului nu mai poate trăi doar pentru sine însuși. Mădularele trupului, mlădițele viței, pietrele vii ale locuinței sacerdotale, trăiesc în comuniune fraternă numai pentru Dumnezeu. Momentul maximei intimități cu Domnul – în actul de a deveni trupul Său – este și acel al celei mai mari solidarități cu ceilalți”.⁶⁰

b) **Dimensiunea pneumatologică.** Epicleza euharistică, invocarea Duhului Sfânt pentru transformarea darurilor, evidențiază rolul Duhului în actualizarea comuniunii trinitare. Tillard subliniază că prin Duhul Sfânt, comuniunea dintre Tatăl și Fiul devine comuniunea noastră. Această atenție acordată rolului Duhului Sfânt în celebrarea euharistică constituie un punct important de convergență cu teologia ortodoxă și o contribuție semnificativă la depășirea unei viziuni exclusiv hristomoniste a Euharistiei în teologia occidentală.

Prin însăși natura sa, Euharistia, arată teologul francez, este *sacramentum Ecclesiae*, Taina Bisericii angajată în comuniune. Atât pentru Apus, cât și pentru Răsărit, comuniunea este răspunsul Tatălui la *epicleza*, prin care Euharistia îi unește profund pe credincioși cu Hristos și unii de alții. Duhul Sfânt, dăruit prin Euharistie în Trupul preaslăvit al Domnului, este Cel care *împletește* în unitate trupul eclezial, iar acesta este principalul efect al Euharistiei, lucru recunoscut de Părinții Bisericii și cu atât mai vizibil în anaforele liturgice.⁶¹

În cadrul legăturii dintre Euharistie și Biserică, este subliniată și legătura profundă dintre Euharistie și Cincizecime, arătându-se că rolul Duhului Sfânt este inseparabil de cel al lui Hristos în așa numita *ecclesiogeneză*, adică în modelarea Trupului pneumatizat al lui Hristos, *sancta et perfecta societas* între Dumnezeu și om. Acest Trup este *locus* al mântuirii, fiind inseparabil de Biserică după Cincizecime. Euharistia și Cincizecime devin astfel cei doi poli ai unei singure elipse care se referă la Iisus Hristos și la Biserică în unitatea unui singur Trup și a unei singure Jertfe, oferită

⁶⁰ Jean-Marie Roger TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo...*, p. 52.

⁶¹ Jean-Marie Roger TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo...*, p. 128.

într-un singur Duh și printr-o singură Preoție. Hristos, Duhul Sfânt și Biserica sunt, potrivit lui Tillard, *trinomul* inseparabil al mântuirii⁶².

Pentru Tillard, Duhul Sfânt nu este doar un „agent” al transformării euharistice, ci Persoana divină care realizează comuniunea dintre Tatăl și Fiul și, prin extensie, comuniunea dintre Dumnezeu și umanitate în Biserică. El dezvoltă implicațiile acestei înțelegeri pnevmatologice a Euharistiei pentru ecleziologie, arătând că aceeași lucrare a Duhului care transformă pâinea și vinul în Trupul și Sângele lui Hristos transformă și adunarea credincioșilor în Trupul eclezial al lui Hristos. În această perspectivă, epicleza euharistică și epicleza ecleziologică sunt cele două fețe ale aceleiași realități pnevmatologice.

În scrierile teologului francez este acordată o atenție deosebită și relației dintre darul Duhului în Euharistie și diversitatea darurilor din Biserică. Pentru el, Euharistia nu numai că nu uniformizează comunitatea, ci, dimpotrivă, prin puterea Duhului, actualizează diversitatea harismatică a Trupului lui Hristos. În Euharistie, Duhul Sfânt nu doar unifică comunitatea, ci o însuflețește în diversitatea darurilor Sale, așa cum aceeași viață divină se manifestă cele trei Persoane distincte în Treime.

c) Orientarea către Tatăl. Ca Jertfă de laudă și de mulțumire, Euharistia este orientată către Tatăl, izvorul și scopul ultim al comuniunii. Pentru părintele Tillard, această orientare doxologică a Euharistiei reflectă mișcarea eternă a iubirii trinitare. În cadrul euharistic, comunitatea eclezială participă la relația eternă dintre Fiul și Tatăl, aducând, prin Hristos, în Duhul Sfânt, laudă și mulțumire Tatălui pentru toate binefacerile creației și răscumpărării, își articulează credința și își manifestă unitatea în Trupul lui Hristos. Euharistia nu este doar un act ritualic, ci o recunoaștere profundă a slavei Tatălui și a actelor divine de mântuire realizate prin Iisus Hristos. Acest aspect doxologic evidențiază Euharistia ca fiind punctul culminant al mărturisirii de credință a Bisericii⁶³, în care comunitatea Îl recunoaște și Îl slăvește în mod colectiv pe Tatăl pentru lucrările Sale minunate.

Anaforaua, sau Rugăciunea Euharistică, reprezintă componenta centrală a acestei mărturisiri, încununată de *Amin*, care semnifică exprimarea comună a credinței comunității. Această rugăciune

⁶² Riccardo BOLLATI, *L'alba dell'unita...*, p. 491.

⁶³ Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 210.

împletește în mod complex narațiunea faptelor mântuitoare ale lui Dumnezeu, de la creație până la slava veșnică a celor aleși, înfățișând astfel un *Credo* dezvoltat care este orientat spre Tatăl⁶⁴.

„Proclamarea euharistică a credinței are loc și *înaintea lui Dumnezeu*. Ea este doxologică, îndreptată spre slava Tatălui. Și în această privință, ea reprezintă completarea mărturisirii de credință eclezială. Căci, repetăm, ea nu este în primul rând pragmatică. Este întotdeauna o aducere aminte a minunilor pe care Dumnezeu le-a făcut, astfel încât «Tatăl să fie slăvit»⁶⁵.

Tradiția *nedespărțită* a primelor secole, consideră Tillard, a înțeles Biserica ca pe o „comuniune a celor botezați cu Tatăl și între ei, în trupul de reconciliere al lui Hristos, care se distribuie la Masa euharistică”⁶⁶.

Această orientare către Tatăl are implicații profunde și în privința înțelegerii dimensiunii cosmice și eshatologice a Euharistiei. În viziunea lui Tillard, Euharistia nu este doar un act ecleziastic, ci un act cosmic în care întreaga creație, reprezentată de pâine și vin, este adusă prin Hristos și în Duhul înapoi la Tatăl, anticipând astfel transfigurarea eshatologică a universului. În Euharistie, Biserica nu doar își actualizează identitatea sa ca trup al lui Hristos, ci devine și vocea întregii creații care, prin Fiul și în Duhul, aduce laudă Tatălui și vestește împlinirea planului divin de a uni toate în Hristos. Exprimând *deja* reconcilierea, fraternitatea și sensibilizarea socială⁶⁷, Euharistia anticipează sfârșitul timpului..

Manifestarea prin excelență a Bisericii comuniune, dar și ferment care construiește comuniunea eclezială⁶⁸, Euharistia are, de asemenea, implicații universale, reprezentând unitatea și catolicitatea Bisericii. Prin participarea la Euharistie, diverse comunități creștine, înrădăcinate în contexte culturale și sociale diferite, își exprimă credința comună în mântuirea universală dăruită de Dumnezeu prin Iisus Hristos. Această recunoaștere reciprocă a celebrărilor euharistice în diferite comunități este o mărturie a orientării universale a Euharistiei înspre Tatăl, afirmând că, în Hristos, Dumnezeu a dărâmat barierele care divizau umanitatea⁶⁹.

64 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 211.

65 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 211.

66 Jean-Marie Roger TILLARD, *Carne della Chiesa, carne di Cristo...*, p. 126.

67 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, pp. 134-138.

68 Pr. Daniel IACOBUȚ, „Osmoza dintre Biserică și Euharistie...”, p. 125.

69 Jean-Marie Roger TILLARD, *Eglise d'Eglises...*, p. 212.

5. CONVERGENȚE CU TEOLOGIA ORTODOXĂ ȘI RELEVANȚA PENTRU DIALOGUL ECUMENIC

Dimensiunea trinitară a ecleziologiei lui Tillard prezintă convergențe semnificative cu teologia ortodoxă, în special cu contribuțiile unor teologilor ortodocși, precum Vladimir Lossky, Ioannis Zizioulas și Dumitru Stăniloae. Acestea, deși nu elimină toate diferențele, constituie un teren fertil pentru dialogul ecumenic și oferă o bază teologică pentru apropierea dintre tradițiile divizate.

a) **Prioritatea comuniunii (*koinonia*)** ca paradigmă ecleziologică fundamentată trinitar este un punct de convergență major între Jean-Marie Roger Tillard și teologia ortodoxă contemporană. Atât Tillard, cât și unii teologi ortodocși precum mitropolitul Ioannis Zizioulas și părintele Dumitru Stăniloae⁷⁰, văd în comuniunea trinitară nu doar un model extern pentru Biserică, ci fundamentul său ontologic⁷¹. Această convergență marchează o depășire semnificativă a ecleziologiei de tip juridicist care a predominat în Occident după perioada medievală.

Tillard se apropie în mod particular de viziunea lui Zizioulas⁷², care dezvoltă o ontologie ecleziologică bazată pe conceptul de

---

70 Cristinel IOJA, „Părintele Dumitru Stăniloae și eclesiologia comuniunii”, în *Teologia*, nr. 3, 2003, pp. 126-148.

71 A se consulta în acest sens Ioan TULCAN, „L’Eglise – mystere et presence du Royaume de Dieu dans le monde et leurs implications dans la mission de l’Eglise aujourd’hui”, în Ioan TULCAN, Cristinel IOJA (coord.), *Accentues & Perspectives of Orthodox Dogmatic Theology as Part of Church Mission in Today’s World. The International Symposium of Orthodox Dogmatic Theology, Arad, 6-8 June 2007*, Center for Theologica-Hystorical and Pastoral-Missionary Prognosis Studies from The Theology Faculty of Arad, Arad, 2007, pp. 304-316.

72 A se consulta în acest sens: Jean ZIZIOULAS, *L’etre ecclesial*, Labor et Fides, Geneve, 1981 (cu ediția sa în limba engleză, *Being as Communion: Studies in Personhood and the Church*, St Vladimir’s Seminary Press, New York, 1985 și în limba română, *Ființa eclesială*, trad. Aurel Nae, Editura Bizantină, București, 1996); John D. ZIZIOULAS, *Communion and Otherness: Further Studies in Personhood and the Church*, T&T Clark, London / New York, 2006 (cu ediția sa în limba română, *Comuniune și alteritate: ființarea personal-ecclesială*, trad. pr. dr. Liviu Barbu, Editura Sophia, București, 2013); John D. ZIZIOULAS, *The Eucharistic Communion and the World*, edited by Luke Ben Tallon, T&T Clark, London / New York, 2011; Douglas H. KNIGHT (ed), *The Theology of John Zizioulas: Personhood and the Church*, Ashgate, Hampshire, 2007; Jaume FONTBONA I MISSÉ, *Comunió y Sinodalidad. La eclesiología eucarística después de N. Afanasiev en I. Zizioulas y J.M.R. Tillard*, Col’lectània Sant Pacià, Facultat de Teologia de Catalunya, Editorial Herder, Barcelona,

comuniune (*koinonia*), înrădăcinată în comuniunea trinitară. Ambii teologi subliniază că ființa Bisericii ca *koinonia* nu este o realitate secundară sau derivată, ci exprimă însași natura sa ca participare la viața trinitară. Această convergență fundamentală deschide perspective noi pentru dialogul ecumenic, depășind abordările care se concentrează prioritar pe chestiuni juridice sau instituționale⁷³.

Mai mult, Tillard împărtășește cu teologia ortodoxă convingerea că înțelegerea Bisericii ca *koinonia* are implicații nu doar pentru structura sa internă, ci și pentru modul în care aceasta se raportează la lume și la societate. Atât Tillard, cât și teologii ortodocși contemporani văd în comuniunea eclezială un model pentru transformarea relațiilor sociale și pentru depășirea individualismului care caracterizează societatea modernă. Această dimensiune socială a ecleziologiei comuniunii constituie un alt punct important de convergență și de mărturie comună în fața provocărilor contemporane.

b) **Înțelegerea Euharistiei** ca loc principal de manifestare a comuniunii trinitare în Biserică și ca fundament al structurii ecleziale reprezintă un al doilea punct major de convergență. Tillard se apropie în mod semnificativ de ecleziologia euharistică ortodoxă, recunoscând în celebrarea euharistică nu doar un act de cult sau un mijloc de sfințire individuală, ci locul prin excelență unde Biserica își actualizează identitatea sa ca icoană a Sfintei Treimi.

Această convergență se manifestă în special în relația pe care Tillard o stabilește între Euharistie și structura Bisericii. Ca și unii teologi ortodocși, precum Zizioulas⁷⁴, el vede în adunarea

---

1994; Radu BORDEIANU, "Orthodox-Catholic Dialogue: Retrieving Eucharistic Ecclesiology", *Journal of Ecumenical Studies*, 44 (2009), 2, pp. 239-265); Calinic (Kevin M.) BERGER, "Does the Eucharist Make the Church? An Ecclesiological Comparison of Staniloae and Zizioulas", *St Vladimir's Theological Quarterly*, 51 (2007), 1, pp. 23-70.

73 Lucian Zenoviu BOT, "Koinonia in Bilateral Dialogues", în *Astra Salvensis*, VI (2018), no. 12, pp. 407-418.

74 A se vedea teza de doctorat a lui Ioannis ZIZIOULAS, *Ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῖᾳ Ἐυχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς πρῶτους αἰῶνας*, Atena, 1965 (cu ediția sa în limba engleză, John D. ZIZIOULAS, *Eucharist, Bishop, Church: The Unity of the Church in the Divine Eucharist and The Bishop During the First Three Centuries*, transl. Elizabeth Theokritoff, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2001 și cu ediția în limba română, † Ioannis ZIZIOULAS, *Euharistie, Episcop, Biserică. Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie și episcop, în primele trei secole*, trad. Pr. dr. Ioan Valentin Istrati și Geanina Chiriac, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009).

euharistică prezidată de episcop manifestarea primară a Bisericii ca *koinonia* și modelul pentru toate structurile ecleziale. Această perspectivă euharistică permite depășirea unei viziuni pur administrative sau juridice a Bisericii și restabilește legătura intrinsecă dintre sacrament și instituție, dintre *charisma* și structură.

Tillard se apropie, de asemenea, de teologia ortodoxă în accentul pus pe dimensiunea pnevmatologică a Euharistiei, în special prin importanța acordată epiclezei. Asemenea lui Nikolai Afanasiev, și el pune accentul pe rolul Duhului Sfânt în constituirea comunității ecleziale prin Euharistie, înțelegând epicleza nu doar ca pe un moment liturgic, ci ca realitate ecleziologică fundamentală. Se apropie de Zizioulas în înțelegerea epiclezei ca lucrare care transformă adunarea istorică într-o comunitate eclezială autentică, iar de Alexander Schmemmann în ceea ce privește integrarea dimensiunii pnevmatologice în contextul mai larg al Sfintei Liturghii. Această convergență deschide căi pentru depășirea unor divergențe istorice între Catolicism și Ortodoxie privind înțelegerea prefacerii euharistice, subliniind rolul esențial al Duhului Sfânt în această transformare.

c) **Aplicarea perihorezei trinitare** la înțelegerea relației dintre local și universal în Biserică constituie un al treilea punct semnificativ de convergență. Viziunea lui Tillard despre „inclusiunea reciprocă” a Bisericii locale și universale rezonează profund cu principiul ortodox al *sobornicității*, care afirmă plinătatea Bisericii în fiecare comunitate locală, fără a nega necesitatea comuniunii între Bisericile locale⁷⁵. Mitropolitul Zizioulas este unul dintre teologii ortodocși, care aplicând modelul perihoretic în ecleziologie, a dezvoltat în lucrările sale, în baza acestuia, conceptul de *catolicitate*. Părintele Stăniloae a mers mai departe, introducând

---

75 A se consulta în acest sens: Cristinel IOJA, “The Concept of «Communion» in the Orthodox Dogmatics from Today. Reflection on Triadology and Ecclesiology”, în *Teologia*, 79 (2), 2019, pp. 11-21; Radu BORDEIANU, *Dumitru Stăniloae: An Ecumenical Ecclesiology*, coll. “Ecclesiological Investigations”, T&T Clark, London, 2011; Daniele COGONI, “The Trinitarian Ecclesiology of D. Stăniloae Compared to That of J.M.R. Tillard. Its Value for Ecumenical Dialogue”, *First Part* în *Teologia*, 96 (3), 2023, pp. 26-44 și *Second Part* în *Teologia*, 97 (4), 2023, pp. 11-40; Daniele COGONI, Anca Mariana NECHITA, *La visione ecumenica di padre Dumitru Stăniloae. Aspetti esistenziali, teologici ed ecclesiali / Viziunea ecumenică a Părintelui Dumitru Stăniloae. Aspecte existențiale, teologice și ecleziale*, coll. “Studi e ricerche”, edizione bilingue italiano-rumeno, Cittadella Editrice, Assisi, 2024.

noțiunea de „sobornicitate deschisă”⁷⁶, care implică o comunicare reciprocă ca rezultat al unei tensiuni continue între unitate și diversitate și în care fiecare Biserică locală își păstrează specificul, fiind în *koinonia* cu celelalte⁷⁷. De asemenea, definiția pe care teologul român o dă sobornicității generale a Bisericii este exprimată în termeni trinitari⁷⁸.

Această convergență este deosebit de semnificativă pentru progresul dialogului ecumenic, întrucât relația dintre local și universal a constituit un punct major de tensiune între tradițiile răsăriteană și occidentală. Abordarea perihoretică a lui Tillard, fundamentată trinitar, oferă o cale pentru depășirea acestei tensiuni, recunoscând atât valoarea primordială a Bisericii locale ca manifestare deplină a misterului lui Hristos, cât și necesitatea comuniunii dintre Bisericile locale ca expresie a unității Bisericii.

Apropierea dintre viziunea lui Tillard și cea ortodoxă se manifestă, de asemenea, în critica comună față de centralizarea excesivă și juridicizantă care a caracterizat evoluția istorică a structurilor ecleziale în catolicism. Ambele tradiții, în formele lor contemporane, subliniază necesitatea unei reînnoiri a structurilor de autoritate în Biserică în conformitate cu modelul comuniunii trinitare⁷⁹.

Aceste convergențe fac din dimensiunea trinitară a ecleziologiei lui Tillard un punct de întâlnire pentru dialogul ecumenic. Tillard însuși a fost profund implicat în dialogul ortodoxo-catolic, aducând contribuții semnificative la documentele de convergență ecleziologică elaborate în cadrul acestui dialog, în special în cadrul

---

76 Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă”, *Ortodoxia*, XXIII (1971), nr. 2, p. 165-180.

77 Ronald G. ROBERSON, “Dumitru Stăniloae on Christian Unity”, în: Lucian TURCESCU (ed.), *Dumitru Stăniloae: Tradition and Modernity in Theology*, The Center for Romanian Studies, Iași / Oxford / Palm Beach, Portland / 2002, p. 104-125, aici p. 121.

78 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 186.

79 Ioan TULCAN, “The Theological Connection Between Local and Universal Church as a Key to Understanding Primacy”, în Peter BOUTNEEFF, Michel STAVROU, Ioan TULCAN (ed.), *Primacy and Primacies in the Church. Caraiman Monastery (Romania)*, 25-27 September 2016, „Aurel Vlaicu” University from Arad House Editing, Arad, 2018, pp. 130-143, aici pp. 133-136.

*Comisiei Internaționale pentru Dialog Teologic între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă*⁸⁰.

Din perspectiva dialogului ecumenic, contribuția majoră a dimensiunii trinitare a eclesiologiei lui Tillard constă în capacitatea sa de a oferi un cadru teologic în care pot fi reconciliate perspective eclesiologice aparent divergente, precum primatul și sinodalitatea, unitatea și diversitatea, universalitatea și contextualitatea. Fundamentând aceste polarități în misterul comuniunii trinitare, Tillard deschide căi pentru depășirea unor impasuri eclesiologice seculare care au separat tradițiile creștine.

În mod particular, abordarea trinitară a lui Tillard oferă resurse valoroase pentru o reinterpretare a primatului papal într-o perspectivă comunală, care să fie mai compatibilă cu eclesiologia ortodoxă. În lucrarea sa *L'Évêque de Rome*, Tillard propune o înțelegere a primatului roman ca slujire a comuniunii în cadrul unei rețele de reciprocități, în contrast cu modelul monarhic care a predominat în dezvoltarea istorică a papalității. Această reinterpretare, deși nu elimină toate dificultățile legate de primatul papal din perspectivă ortodoxă, reprezintă un pas semnificativ către o viziune mai nuanțată și mai dialogală a acestei problematice ecumenice.

Între eclesiologia lui Jean-Marie Roger Tillard și teologia ortodoxă se înregistrează însă și unele diferențe semnificative, care reflectă particularitățile celor două tradiții. Una dintre cele mai notabile privește echilibrul dintre hristologie și pnevmatologie în înțelegerea Bisericii. Deși Tillard face eforturi pentru a integra dimensiunea pnevmatologică, abordarea sa rămâne mai puternic marcată de accentele hristologice caracteristice tradiției occidentale, în comparație cu sinteza hristologico-pnevmatologică mai echilibrată din teologia ortodoxă.

În pofida acestor diferențe, dimensiunea trinitară a eclesiologiei lui Tillard rămâne o contribuție majoră la apropierea dintre tradiții și la dezvoltarea unei viziuni mai integrale a Bisericii, care să depășească limitările perspectivelor confesionale. Prin fundamentarea eclesiologiei sale în taina Sfintei Treimi, teologul dominican oferă un cadru teologic care permite valorificarea atât a accentelor specifice tradiției catolice, cât și a celor caracteristice tradiției ortodoxe, într-o sinteză care respectă identitatea fiecăreia, deschizând în același timp căi pentru o reconciliere mai profundă.

---

80 Daniele COGONI, "The Trinitarian Ecclesiology of D. Stăniloae Compared to That of J.M.R. Tillard. Its Value for Ecumenical Dialogue", *Secodn Part...*, p. 36.

8. CONCLUZII. CONTRIBUȚIA DISTINCTIVĂ A LUI TILLARD LA DEZVOLTAREA UNEI ECLEZIOLOGII TRINITARE

Analiza dimensiunii trinitare a ecleziologiei lui Jean-Marie Roger Tillard relevă o contribuție distinctivă și semnificativă la dezvoltarea teologiei contemporane, cu implicații profunde atât pentru înțelegerea Bisericii, cât și pentru progresul dialogului ecumenic.

Originalitatea abordării lui Tillard constă în integrarea profundă a modelului trinitar în toate aspectele reflecției sale ecleziologice. Pentru el, comuniunea trinitară nu este doar un principiu abstract sau un ideal distant, ci fundamentul ontologic al Bisericii și sursa dinamică a întregii sale vieți. Această perspectivă îi permite să dezvolte o ecleziologie care depășește atât individualismul, cât și colectivismul, propunând o viziune personalist-comunională a Bisericii fundamentată în realitatea personalist-comunională a Treimii.

Contribuția distinctivă a lui Tillard se manifestă în special în:

Integrarea dimensiunii euharistice și trinitare a ecleziologiei. Tillard reușește să articuleze într-o valoroasă sinteză aceste două dimensiuni esențiale ale misterului Bisericii, arătând cum Euharistia este locul prin excelență unde comuniunea trinitară devine accesibilă și experimentabilă în Biserică.

Dezvoltarea unei viziuni perihoretice a relației dintre local și universal. Prin aplicarea modelului perihorezei trinitare la înțelegerea relației dintre Biserică locală și Biserică universală, Tillard oferă o paradigmă care permite depășirea polarizărilor tradiționale și reconcilierea unor perspective ecleziologice aparent divergente.

Reinterpretarea comunională a autorității în Biserică. Fundamentând autoritatea eclezială în modelul chenotic al relațiilor trinitare, Tillard propune o reformă a structurilor și a modurilor de exercitare a autorității în Biserică, în sensul unei mai mari fidelități față de natura sa comunională.

Contribuția la dialogul ecumenic. Prin dezvoltarea unei ecleziologii trinitare care integrează elemente din tradiția occidentală și cea răsăriteană, Tillard oferă un cadru teologic care facilitează apropierea între confesiuni și depășirea unor impasuri eclesiologice seculare.

Desigur, ca orice construcție teologică, reflecția lui Tillard nu este lipsită de limite și aspecte care necesită o dezvoltare ulterioară.

Printre acestea se numără: necesitatea unei articulări mai precise a diferenței dintre comuniunea trinitară și cea eclezială; nevoia unui echilibru mai clar între dimensiunile hristologică și pnevmatologică; și provocarea de a integra mai deplin realitatea istorică și eshatologică a Bisericii în cadrul viziunii sale ontologice.

Cu toate acestea, contribuția acestui mare teolog contemporan la dezvoltarea unei ecleziologii trinitare rămâne una dintre cele mai semnificative. Prin profunzimea reflecției sale teologice și prin deschiderea sa ecumenică, Tillard oferă resurse valoroase atât pentru înțelegerea mai adecvată a misterului Bisericii, cât și pentru reînnoirea vieții sale concrete în fidelitate față de natura sa ca icoană a Sfintei Treimi în istorie.